

שיטת רש"י ב'מנסך' / ד:

בדף ד: מובאת הברייתא של ר' חייא שבה מנויים כ"ד אבות נזיקין, ואחד מהם הוא 'מנסך'. ומסביר רש"י:

"ומנסך - יין לע"ז ובמס' גיטין (נב:) מפרש אמאי לא קם ליה בדבריה מיניה. מטמא מדמע ומנסך לא כתיבי בהדיא ואפ"ה הו אבות שבכלל נזק הן, ונזק ממון כתיב בתורה (ויקרא כד) מכה נפש בהמה ישלמנה. ומנסך את היין ליכא למימר שניסכו ביין נסך שזרק בו, דלא קמחסריה ולא מידי דהא מזבין ליה בר מדמי יין נסך שבו".

והנה קשה, שהרי בגמרא בגיטין נב: נחלקו רב ושמואל מה הפירוש של 'מנסך' שכתוב במשנה שם, לדעת רב זהו מנסך ממש¹, ולדעת שמואל הכוונה למערב². וא"כ מדוע רש"י כאן אומר שא"א לפרש שמנסך היינו מערב? והרי שמואל בגמ' בגיטין כן מפרש כך! ועוד, שגם לפי רב שפירש שמנסך היינו מנסך ממש, זה משום שמערב כלול במדמע, כמו שהגמרא בגיטין שם אומרת, ולא מהטעם שרש"י כתב שלא קמחסריה ולא מידי! כן הקשה המהרש"א אצלנו, ואכן התוספות פירשו אחרת: "מנסך - פליגי בה בהנזקין (גיטין נב: ושם) חד אמר מנסך ממש וחד אמר מערב".

וכתב המהרש"א: "ויש ליישב בדוחק דה"ק דלא קחסריה ממש אלא דצריך למוכרו יותר בזול לעובד כוכבים וא"כ היינו מדמע ודר"ק". והיינו שבמה שרש"י כתב "דלא קמחסריה ולא מידי", אין כוונתו לומר שלא חיסרו כלום ממש, אלא התכוון לומר שחיסרו רק דבר מועט (שצריך למכור את היין לגויים בזול יותר), ולא הפסד גדול, שהרי יכול למכור את היין לעובדי כוכבים (שהם רבים ביחס לכהנים), וא"כ זה כבר כלול במדמע, ולכן צריך לומר שמנסך היינו מנסך ממש ואין הכוונה למערב.

הפני יהושע מביא את דברי המהרש"א, וכותב: "מ"מ עדיין הקושיא במקומה עומדת דכיון דפליגי שם רב ושמואל, ושמואל ס"ל בהדיא דמנסך היינו מערב ולא חשו לקושיא דהיינו מדמע, וא"כ מה לו לרש"י להכניס בפלוגתא ולדחות בידים דברי שמואל".

ולכן מוסיף הפני יהושע ומתפרץ גם את הקושיא משמואל כך: הגמרא בגיטין הקשתה על שמואל שמערב היינו מדמע, וא"כ אין לומר שמנסך היינו מערב, ותירצה: "קנסא הוא, ומקנסא לא ילפינן", ופירש שם רש"י: "קנסא הוא, דהיזק שאינו ניכר לא שמיה היזק". כך ששמואל בגיטין סובר כרבי יוחנן (שם נג.) שהיזק שאינו ניכר לאו שמיה היזק, ולכן הוא יכול לפרש שמנסך היינו מערב, כי הוא לא יכול להילמד ממדמע (כי קנסא מקנסא לא ילפינן). אך בסוגיה בבבא קמא בתני ר' חייא, אי אפשר לומר שמנסך היינו מערב, שהרי הוא ודאי סובר כחזקיה שם שחולק על ר' יוחנן, וסובר שהיזק שאינו ניכר שמיה היזק [שהרי ר' חייא שנה כ"ד אבות, ומילי דרבנן לא שייך לקרותן אבות], וא"כ מערב זהו היזק מדינא ולא מקנסא, ומוכח שפיר שמנסך לאו היינו מערב, אלא דווקא מנסך, כי אם לא כן, היינו מדמע, שהרי ההפסד הוא מועט. ולא שייכת כאן

¹ דהיינו ש"שכשך בידו לתוכו לשם ע"ז, וכך היתה עבודתן" [רש"י שם].
² דהיינו "מערב יין נסך ביין כשר של חבירו ואסרו בהנאה" [רש"י שם].

הסברא של קנסא מקנסא לא ילפינן, שבגללה היינו אומרים שמערב לא יכול להילמד ממדמע, שהרי זה ממונא. ובכך מתורצת הקושיא גם משמואל.
[אלא שקשה קצת גם על המהרש"א וגם על הפני יהושע מלשונו של רש"י: "דלא קמחסריה ולא מידי", שמשמע שלא חיסרו כלום, אף לא מעט, ואולי משום כך המהרש"א כתב "ויש ליישב בדוחק"].

ר' עקיבא איגר (דרוש וחיידוש מערכה ה, יג) מתרץ אחרת, על פי מחלוקת במשנה במסכת עבודה זרה עד. לגבי יין נסך: "יין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה. רשב"ג אומר: ימכר כולו לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו". ומתרץ כך: שמואל בסוגיא דגיטין סובר שהמשנה שם היא כדעת ת"ק בע"ז, שאוסר את כל היין בהנאה, ולכן שמואל אומר שמנסך היינו מערב. (שכן מפסיד את חבירו, ע"י שכל היין נאסר בהנאה, ולא יכול למכרו חוץ מדמי היין נסך שבו). [ואם הבנתי נכון -] ולעומת זאת הסוגיא בב"ק אתיא כרשב"ג שסובר שמותר למכור את היין חוץ מדמי היין נסך שבו, ולכן א"א לפרש שמנסך היינו מערב, וזאת מהסיבה שרש"י כתב, שאינו מחסרו כלום, שכן יכול למכור אותו חוץ מדמי היין נסך שבו (כדעת רשב"ג), ולכן חייבים לומר שמדובר על מנסך ממש, ולא על מערב. והכל מתורץ. [ולפי פירוש זה, לא צריך לדחוק ברש"י שהוא אומר שלא מחסרו דבר גדול, אלא הוא באמת לא מחסרו שום דבר].

בחיידושי ר' נחום מביא את פירוש רע"א ומקשה עליו – לפי דברי רע"א יוצא שרש"י מפרש שר' חייא סובר כדעת רשב"ג, שמותר למכור את היין חוץ מדמי היין נסך שבו, וקשה, שכן מי הכריחו לרש"י בב"ק לפרש כדעת רשב"ג, והרי ההלכה כת"ק!

ולכן מתרץ ר' נחום באופן אחר³: בברייתא של ר' חייא שנויים רק נזקים שהם מדאורייתא, ולא שנויים בה נזקים שהם מדרבנן (שהרי כתוב "כ"ד אבות", ואבות הם אלו שכתובים בקרא), ומדאורייתא מי שעירב ביין חבירו יין נסך, לא הפסידו כלום, שכן [גם לפי ת"ק בע"ז] מדאורייתא יכול הוא למכור את היין חוץ מדמי היין נסך שבו. לכן כתב רש"י שמנסך היינו מנסך ממש, שכן רק מנסך ממש הוא מזיק מדאורייתא. ואילו בסוגיא דגיטין שמואל פירש שמדובר במערב, שכן שם מדובר בנזקים מדרבנן, ואכן מדרבנן במקרה שמערב, כל היין נאסר בהנאה (כדעת ת"ק בע"ז). וכעין דבריו כתב גם ב'פנים מאירות'.

וצריך לומר לפי דבריו שגם המדמע שכתוב בר' חייא, הוא מדמע מדאורייתא, וכגון שעירב שני חלקים תרומה בחלק אחד של חבירו, שאז הרוב הוא תרומה. [או שעירב שווה בשווה, שאז זה גם מדמע מדאורייתא לפי הראשונים שסוברים ש'ספק דאורייתא לחומרא' זה מדאורייתא].

ועל פי דבריו ניתן לתרץ קושיא נוספת – מדוע לא מזכירים כלל את האפשרות של מנסך ע"י מגע גוי? (ללא ידיעה שניסך לע"ז). אלא שעל פי דבריו של ר' נחום ניתן לתרץ, שמכיוון שהיין

³ אולי זו רק תוספת על דברי רע"א (ולאו דווקא הסבר שונה), ואולי רע"א מודה לזה, שהרי בדרוש וחיידוש (לפחות במה שראיתי) רע"א התייחס רק לגמרא בגיטין ולא הסביר כאיזה תנא הברייתא של ר' חייא. כך שאולי סובר שגם משנתנו מועמדת לפי ת"ק, וזה שא"א לומר שמנסך היינו מערב, זה מכיוון שאין במערב הפסד מדאורייתא כדברי ר' נחום. אך צ"ע.

נאסר רק מדרבנן, א"א לפרש כך את מנסך ב'תני ר' חייא', שהרי ר' חייא שונה רק נזקים מדאורייתא.

אך באמת גם ללא דבריו של ר' נחום, ניתן לתרץ קושיא זו בפשטות: א) עדיף לפרש שמדובר על האיסור המקורי של יין נסך, דהיינו ניסוך יין לע"ז ממש, ולא לפרש שמדובר על איסור שהוא משום אותו איסור מקורי (דהיינו מגע גוי ביין, שחכמים גזרו מחשש שמא התכוון לנסך את היין לע"ז).

ב) עדיף להעמיד את דבריו של ר' חייא בנזקים שיהודי עושה לחבירו, ולא בנזקים שגוי עושה (או יהודי מומר, דבר שלא היה שכיח) - כשם שבברייתא של ר' חייא בקדשים לא קמיירי וכו', כך גם בנזקי גוי לא קמיירי. [ושני תירוצים אלו מסבירים גם את הגמרא בגיטין].

[ועיין ב**חתם סופר** שהביא את ה'פנים מאירות' [שביאר כדברי ר' נחום], והקשה עליו - שאע"פ שהיין נאסר רק מדרבנן, אך ההיזק הוא היזק מדאורייתא, שהרי נמצא שכעת בעל היין הפסיד את היין, וא"כ יש כאן נזק, וזה בכלל "מכה בהמה", שזה נזק מדאורייתא. וע"ש שהסביר אחרת].